బిళ్లల మొలత్రాడు

[కథ]

•

— శ్రీ 'కరుణకుమార' —

[గతసంచిక తరువాయి]

యుద్ధానికి కూలీలు సప్లయిచేసే సందర్భంలో, ఇంకా ఇతరపనులమీదా అర్జంటుగా మాట్లాడవలసిన పనిమీద తహశీల్దారూ, కలెక్టరూ చెప్పిపంపితే రెడ్డి వెళ్లి వారంరోజు లయింది. ఎన్నడూ ఇన్నాళ్లుండేవాడు కాదు. ఎందువల్లనో ఇంకా తిరిగి రాలేదు. అధికార్ల ప్రాపకం గట్టిపరచుకోవడంలో రెడ్డి అందెవేసిన చెయ్యి. అందులో యుద్ధంవచ్చిన తర్వాత అదేమి తాపత్రయమో అతనికి రెండోపని కనిపించడం లేదు. యుద్ధనిధికి గవర్నరుగారివద్ద ఇతడు స్వయంగా రెండువేలు చదివించాడట. చెన్నపట్నంలో దిగిన తెల్లమిలిటరీసిపాయీలకు పనిలేక బజార్లలో పడుచులవెంట తిరుగుతుంటే, వాండ్ల బాధానివారణార్థం ఏర్పరచిన నిధికి అడగకుండానే వెయ్యిరూపాయిలు కట్నం చదివించాడట. డిప్టీకలెక్టరుగారు మకాంచేసినప్పుడు-యుద్ధంలో సిపాయీలబుర్ర గొరగడానికీ, గుడ్డలుతకడానికీ పాతికమంది మంగళ్లనీ, పాతికమంది చాకళ్లనీ తన పలుకుబడిమీద సప్లయిచేశాడట! ఇక ఈరెడ్డిగారంటే అధికార్లు చెవి తెగ్గోసుకొంటారు. తత్సంబంధమైన త్యాగఫలితంగానే ఈసంవత్సరం ఉగాదికానుకల్లో రామిరెడ్డి రావుసాహేబుకూడా అయిపోయినాడు.

వారంరోజులుగా ఇంటికాడ లేడన్నమాటే గాని - రామిరెడ్డికి రమణిమీదనే నిలిచిపోయినవి మరులన్నీ. బొందె అక్కడా, మనసు ఇక్కడా తిరుగుతున్నవి. ఏమయినా సరే, ఆపిల్లని తన హస్తగతం చేసుకొని తీరవలసిందేనని - జ్ఞాపకానికి వచ్చినప్పుడల్లా తీర్మానించుకొంటూనేఉన్నాడు. దానింటికి తాను స్వయంగావెళ్లి చెయ్యిచేయనేచేసుకొన్నాడు. ఇంక నడుంగా విడిచిపెట్టితే ఎంతఅప్రతిష్ఠ! అవసరమైతే సుబ్బులినయినా ఏదో మిషమీద బయటికి వెళ్లి తరిమి, ఆపిల్లని చీలదీసి తనింటికాడ నిలుపుకోవలసినదే. సుబ్బు లట్లా లేచిపోయినవెంటనే దానిపేర అయిదెకరాల కయ్యా, కొబ్బరితోటలో సగం వ్రాసియిచ్చి, పూరికొంప తీసేసి పెంకుటిభవంతి వేసిపెట్టవలసిందే! సుబ్బులుసంసారం కొబ్బరితోటలో చేర్చి తల్లి తన కెంత మహోపకారం చేసింది? రమణి తన పిడికిళ్లో చిక్కిపోయిందని దృఢపరచుకొన్నాడు. ఉరకలు వేసుకొంటూ, వెళ్లిన వారంరోజులుకు ఇంటికి తిరిగివచ్చాడు రెడ్డి.

భోజనం చేసి రవంత విశ్రాంతి తీసుకొన్నాడు. సాయంకాలం నాలుగు గంటలకు కాఫీ పుచ్చుకొని, రమణి వ్యవహారం ఏదో తొందరగా తేల్చుకోవాలని అనుకొంటుండగా, వెదకే తీగ కాళ్లకి చుట్టుకొన్నట్లు, సుబ్బులే వచ్చి, అరుగువోరగా నిలబడి—

"వచ్చే తొలేకాదశిపండగకి నేను నిలిచిపోతానండి. వేరేమనిషి నేర్పాటుచేసుకోం"డని నేలబొటనవ్రేల రాస్తూనిలబడ్డాను.

ఇది స్వప్నమా, నిజమా! రెడ్డి కర్థంగాలేదు. తనంతట సుబ్బులే వచ్చి ఈ మాట అంటాడని రెడ్డి అనుకోలేదు. నిలిచిపోవడం అంటే? తా నొక్కడే

నిలిచిపోతాడా? నిలిచిపోయి ఎక్కడకు పోతాడు? పోతే, కూడా రమణిని తీసుకొనిపోతాడా, దాని నిక్కడ విడిపించిపోతాడా???

అయితే వాడంతటవాడే నిలిచిపోతానని చెప్పడానికి కారణం? ఆ రాత్రి ఆమెచెయ్యి పట్టుకోవడమేనా తను చేసిన మహాపరాధం?? రెడ్డికి రవంత ఖంగారు కలిగింది.

"నాకరీ మానుకొంటానంటావు, కారణమేమిటి?" అని అడిగాడు రెడ్డి.

"నా భార్యకు ఇక్కడ ఉండడం ఇష్టం లేదు." అన్నాడు సుబ్బులు.

"ఎందువల్ల? చేరుమేసిందా?"

"దాని కీగడ్డన ఉండడం చేదనిపించి రోతగా ఉన్నది."

"దానికి రోతనిపిస్తే నీకో?"

"నాకూను."

"అయితే ఆడది ఎట్లా ఆడమంటే అట్లా ఆడతావా?"

"మేము యానాదులం."

"నీకు పౌరుషం లేదూ?"

"ఉండబట్టే లేచిపోతున్నాను."

"లేచిపోయేవాడివి మిలిటరీలోకి లేచిపోరాదూ? దున్నపోతులా ఉన్నావు! కడుపు నిండా కూడూ, వంటినిండా గుడ్డా యిస్తారు. జీతం యిస్తారు."

సుబ్బులు పలకలేదు.

"అక్కడ నీ మనవర్తికి పరిపోగా నెల నెలా ఇక్కడ పెళ్లానికి పదిరూపాయల డబ్బులు పంపినా బ్రదికిపోతుందే? నాకరీ మానుకొని ఏమి తింటావు?"

సుబ్బులు నిలదొక్కుకొంటున్నాడు.

"నామాట విని, మిలిటరీకి పో. నేను తహశిల్దారుతో చెప్పివచ్చాను. నీభార్య నిక్కడనే ఉంచు. ఇంట్లో పనీ పాటా చేసుకొని బ్రదుకుతుంది. దానికేమీ దిగులులేకుండా చూచే భారం నాది."

సుబ్బులుకు రోషం, దుఃఖం కలిసి పొంగిపోతున్నవి.

"ఇంటికాడ ఉన్నది కాబోలు - రెడ్డిగారు నిన్ను సాకుతానంటున్నారు, నన్ను మిలిటరీకి పొమ్మంటున్నారు అని చెప్పి ఒప్పించి రా." అన్నాడు రెడ్డి.

"ఆమనిషి కమ్మవారిపాలెం వెళ్లిపోయింది." అన్నాడు సుబ్బులు.

"ఆ! ఎప్పుడూ? ఇప్పు డింటికాడ లేదూ?"

"లేదండీ"

"చూశావా! నీవంటే దానికి గడ్డిపరకప్రమాణం రా. జుట్టుపట్టుకొని కూర్చోబెట్టకపోయావూ? వొత్తి చవటదద్దమ్మవురా." అన్నాడు రెడ్డి.

సుబ్బు లక్కడ నిలవలేకపోయాడు. గిరున తిరిగి వెళ్లిపోతుండగా—

"ఇదిగో: ఈ రాత్రికే ఆలోచించుకొని, ఉదయాన్న ఏసంగతీ నిరుకుగా చెప్పాలి. నిన్ను నమ్మకొని తెల్లవారేసరికి మిలిటరీకి ఒక మనిషిని సప్లయి చేస్తానని తహశిల్దారుకు మాటయిచ్చివచ్చాను." అని అంటూ, పోయే సుబ్బుల్ని హెచ్చరిస్తూ ఇంట్లోకి లేచిపోయాడు రెడ్డి.

మిలిటరీ అనేసరికి సుబ్బులుకు భోరున దుఃఖం వచ్చింది. కలకలలాడే యింట్లో రమణి లేక బావురుమంటోంది. తలుపు తీసి లోపల నులకమంచంమీద బోర్లగిలా పడి డొక్కలెగరవేసి ఏడిచాడు. రమణి ఉంటే అతగాడి కింతధైర్యం చెప్పి ఊరడించేది. రెడ్డిగారి వ్యవహారం శ్రుతిమించిపోయింది. ఆ ప్రదేశంలో క్షణం నిలవడానికి వాడి కిష్టం కలగడంలేదు. పైన గుడ్డ వేసుకొని తలుపు తాళంవేసి లక్ష్మమ్మతోనయినా చెప్పకుండా ఆరాత్రికే ఏకాఏకిని కమ్మవారిపాలెం వెళ్లిపోయాడు.

౧౩

తెల్లవారి లేచేసరికి సుబ్బులు కమ్మవారిపాలెం వెళ్లాడని తెలిసింది రెడ్డికి. రమణితో సంప్రదించి రావ

డానికి వెళ్లిఉంటాడని అనుకొన్నాడు రెడ్డి. చిలకలేరు దాటితే రెండుమైళ్లు కమ్మవారిపాలెం. ఎంత వెళ్లడం, ఎంత రావడం? చద్దన్నంవేళకే రావలసిన సుబ్బులు మధ్యాహ్నం పొద్దుతిరిగినా రాలేదెందువల్లనా అని రెడ్డి కదే ఆలాపనగా ఉన్నది. సాయంత్రానికయినా రాకపోతాడా?

సుబ్బుల్ని మిలిటరీకి పంపడం ఉన్నదే సర్వోత్కృష్టమైన కార్యం. వాడు మిలిటరీలోకే వెళ్లినట్టయితే తాను వేసుకొన్న ప్రణాళిక దిగ్విజయమే.

కాని, సాయంత్రం చీకటిపడ్డా సుబ్బు లింటికి రాలేదు. ఆ రాత్రికి ఓపికపట్టి ఊరుకున్నాడు. మర్నాడుకూడా వాడు రాకుంటే వాడికోసరం ముతరాచువాణ్ణి పంపాడుకాని—సుబ్బులు రానన్నాడని వెళ్లిన మనిషి చక్కావచ్చి చెప్పాడు.

"ఆ!" అని రెడ్డి గ్రుడ్లురిమాడు. అయితే సుబ్బులు తన కమతం విడిచి నిలిచిపోయినట్టేనా?

"వాడి తప్పులేదు. వాడి ప్రాణానికి దాపరించింది పెళ్లాం, కాదు – రాక్షసి. అది వాడి కేదో మందుపెట్టి మనసు తిప్పేసింది. అదిగాక, కమ్మవారిపాలెం కాంగ్రెసుజెండాగ్రామం. యానాదివాళ్లకు రాఘవయ్యగారి ప్రాపకం. సుబ్బులుగాని, రమణిగాని తన కంత సులువుగా లభ్యపడే ఆశ లేదని నిర్ధారణ చేసుకొన్నాడు రెడ్డి.

సుబ్బుల్ని మిలిటరీలోకి పోవలసినదని రెడ్డి అడిగిన విషయంగాని, రెడ్డి రమణిచెయ్యి పట్టుకొని లాగిన విషయంగాని లక్ష్మమ్మకు తెలియనే తెలియదు. స్వచ్ఛమైన స్ఫటికంలా వెన్నముద్దవంటి ఆమెహృదయం సుబ్బులుకోసరం, రమణికోసరం అలవటించి, కాగి, మరిగిపోతూ—

"అబ్బాయీ! కమ్మవారిపాలెం వెళ్లి నాసుబ్బులెన్నడూ ఇన్నాళ్లు ఉండిఎరగడు. ముసలివాడు—వాడి మేనమామ కెట్లా ఉన్నదో. వాడి కెట్లా ఉన్నదోరా" అని కొడుకు నడిగింది లక్ష్మమ్మ.

"ముసలివాడి కేంరోగం? ఆ యానాదిదానికి కళ్లు నెత్తికెక్కి సుబ్బడికి విషంపెట్టి పుట్టింటికి లాక్కొని పోయింది. వాడు మన కమతంలో ఉండడం లేదని చెప్పి వెళ్లిపోయాడు." అన్నాడు కొడుకు.

"ఆ! మానుకోవడమే?" అని నరికిన చెట్టులా పడిపోయింది లక్ష్మమ్మ.

"మానుకొని బెదిరిస్తాడా ఏమిటి? ఈఖళ్ళన్న కాకుంటే మరో విస్సన్న. అసలు వాడి వ్యవహారం నా కీమధ్య బొత్తుగా బాగుండక, నేనే వాణ్ణి నిలిపివేయాలని అనుకొన్నాను." అన్నాడు రెడ్డి.

"అయ్యో! వా డేంపాపం చేశాడురా." అని ఏడిచింది లక్ష్మమ్మ.

"ఏం చేయడమేమిటి? పచ్చిదొంగ అయిపోయాడు వాడు. ఆపెళ్లాం దాపరించింది లగాయతు వాడు అసలు వొళ్లు వొంచుతున్నాడా? ఎంతసేపూ ఆముండతో తెయితక్కలూ, బోగమాటాను. బాడవచేలో అంతలావుకుప్పా వాణ్ణి నమ్మి అప్పగిస్తే వా డాతట్టు మెదలక, ఎక్కడ ధాన్యం అక్కడ పలాములయిపోయినవి. ఆ ముండ చెప్పడం, వీడు కట్టలుకట్టలు కమ్మవారిపాలెం అత్తగారింటికి వడ్లు దాటవెయ్యడమూనట. నీ కేంతెలుసు వాడి సంగతి?" అన్నాడు రామిరెడ్డి.

"రామరామ! నే వినలేకపోతున్నానురా" అని కళ్లు తుడుచుకొన్నది లక్ష్మమ్మ.

"వాడికి వినాశకాలం దాపరించిందిలే. లేకుంటే వాడు నాతో చెప్పనయినా చెప్పకుండా ఆ కుక్కమూతిపిందెను పెళ్లిచేసుకొనివస్తాడా?" అన్నాడు రామిరెడ్డి.

"నారాయణమూర్తీ! నా కెందుకు పోశావోయి ఆయువూ?" అన్నది లక్ష్మమ్మ..

"వా డికమీద తిరిగివస్తేమట్టుకు నేను గుమ్మం తొక్కనిస్తానా? నాకంటికి వాడు కనిపించాలి—నిలువునా చీల్చి కొరతని వేయకపోతే నేను కృష్ణారెడ్డికొడుకును కాదు." అన్నాడు రెడ్డి.

లక్ష్మమ్మకు కాళ్లల్లో దడ పుట్టింది. తనకి తెలియకుండానే వ్యవహారం చాలాదూరం ముదిరిపోయిందని గ్రహించింది. తన కొడుకుది భల్లూకపు

పట్టు. తగిలేదీ ఎరగడు, తప్పేదీ ఎరగడు. ఆయానాటి బిడ్డలిద్దరూ అర్భకులు. తన కొడుకుదెబ్బకు వాళ్లు ఈగలూ, దోమలూ అయే రోజు వచ్చిందని నిశ్చయించుకొన్నది. ఆకొడుకుదగ్గర నిలవలేక, పశువుల సాలలోకి పోయి, కొబ్బరితోట తిరిగి సుబ్బులు ఇల్లు చూచి గుండెలు బాదుకొన్నది. "సుబ్బులూ! నా నాయనా! నాతో చెప్పకుండా పారిపోయావు టరా! ఇక నాకు కనిపించవటరా" అని గోల పెట్టింది. ఒక్కసారి వెళ్లి, ఆచిన్నకొడుకునూ, ఆకోడల్నీ కరువుతీరా కౌగలించుకోవాలని ఆమె ఆరాటం!

ఆతోటలూ దొడ్లూ చూగి భరించలేకపోయింది. కొబ్బరితోటకు ప్రేతకళ పట్టింది. ఆచెట్లమీద అన్నికొంగలుండేవి. ఒక్కపక్షీ కనిపించదు. పశువులసాల పీనుగులసాలలా భయంకరంగా ఉన్నది. బండెద్దులూ, దుక్కిటెద్దులూ డొక్కలు దించుకొనిపోయి మేతమేయక గుంజల కాడనే శవాకారాలతో చెవులు నిక్కబెట్టి అట్లనే నిలబడి పోయినవి. పడమటావు—సుబ్బులు కూర్చుంటే, చిటికెన వ్రేలంతలావు ధార. నిలువునా నాలుగుశేర్లిచ్చే ఆవు-దూడని దగ్గరకు రానీయడం లేదు. రెండు గమిడి గేదెలూ పొదుగు లీచుకొనిపోయి, పెయ్యదూడల్ని తన్నిపారేస్తున్నవి. ధాన్యపుకొట్లు పందికొక్కుల పాలయి ఒకొక్కక్క కొట్టుక్రింద వందబళ్ల మట్టి మేట వేసుకొనిపోయింది. అరటితోటలో చీలిపోయి ఎండిపోయిన ఆకులేగాని - కళ్లుపొడుచుకున్నా గెల కనిపించడంలేదు. కొబ్బరిచెట్లకు మోవుల్లో పురుగు పడిందో ఏమో, తలలువాల్చి పుచ్చెలు రాలిపోతున్నవి. రెండు మండువాల లోగిలి. పెంకు తిరగవేయించే దిక్కులేక, కోతుల దెబ్బకు కప్పంతా బీభత్సమై సూర్యచంద్రులు నట్టింట్లోనే కాపరం చేస్తున్నారు. లక్ష్మమ్మ దొడ్డి అంతా తిరిగి తిరిగి శోషవచ్చి యింట్లో కాలుపెట్టేవరకు శుక్రవారపు పొద్దు, చీకటిపడ్డా ఇంట్లో దీపంలేదు. పసిపిల్లలు అన్నమో అని గోలచేస్తున్నారు. రెడ్డి స్నానం చేయడానికి నీళ్లక్రింద కింత దుగ్గు అయినా దొరకలేదు.

లక్ష్మమ్మ ఆరాత్రి అన్నం తినలేదు. "సుబ్బులూ, సుబ్బులూ" అని విధీ విరామం లేదు ఆమెనోటికి.

ఏమిపనిబడ్డకో- తెల్లవారు జామున గుర్రబ్బండి కట్టుకొని, పెళ్లాంతో కూడా చెప్పకుండా వెళ్లిపోయాడు రామిరెడ్డి.

లక్ష్మమ్మ వాళ్ల ఎడబాటు భరించలేక పోతున్నది. వాళ్లని రావలసినదని చెప్పిపంపితే వస్తారో రారో అని ఆమెసందేహం. తానే వెళ్లి వాళ్ల నొకసారి చూచిరావాలని నిశ్చయించుకొన్నది. చీకటిపడేవేళ రెండుమైళ్లదూరంలో ఉన్న చిలకలేరుకు తాను బండికట్టుకొని వెళ్లి, రమణినీ సుబ్బుల్నీ అక్కడకు పిలిపించుకొన్నది.

"నాయనా! నామీద అలిగి వెళ్లిపోయావా!" అని సుబ్బుల్ని సందిటతీసుకొని వలవల ఏడిచింది.

"రమణీ! నువ్వుకూడా చెప్పకుండానే వెళ్లిపోయావా? ఎంత పాపం చేశానే నేను" అని ఆమెను కౌగలించుకొని పసిపిల్లలా బారుమన్నది.

సుబ్బు లొకవంకా, రమ ణొకవంకా - చిలకలేరు నిండిపోతోంది వారి ఏడుపులతో.

"అమ్మా! నాకు నీచేతి గంజి రుణం తీరిపోయింది. ఇంక నన్ను మరచిపో తల్లీ." అని బారుమన్నాడు సుబ్బులు.

"కమ్మవారిపాలెంలో ముసలివాళ్లిద్దరూ టెంగటిల్లి పోతూంటే వచ్చేశాం." అని మాత్రం ఆమెతో చెప్పి, ఆమె నోదార్చి, ఆమెపాదాలు కళ్లకద్దుకొని, ఇంటికి సాగనంపి సుబ్బులూ, రమణీ ఇంటికి వెళ్లిపోయారు.

౧౪

రెడ్డిగారిపల్లెలో రామలింగేశ్వరస్వామికి కమ్మవారిపాలెంలో ఏర్పడ్డ ఏభయ్యెకరాల మాగాణిభూమి ఆ స్తీ రెండు గ్రామాలకీ పెద్ద గండకత్తెర వ్యవహారమై కూర్చున్నది. ఆవ్యవహారం ఇప్పటిలో పది పన్నెండేళ్లుగా నానాబీభత్సంగానూ ఉన్నది.

అసలు ఆభూమి సుందరశివరావు అనే ఒక ఆర్వేలనియోగి పంతులదట. ఆయన బి. ఏ. పేసయి పట్నంలో నాటక కంపెనీలూ, సినీమాలూ, అచ్చాఫీసులూ పెట్టి, ఆవ్యాపారాల్లో దెబ్బతిని దివాలా తీశాడట! ఆసందర్భంలో కమ్మవారిపాలెంలోని ఏభయ్యెకరాల భూమీ కమ్మచలమానాయుడుకు ఆరోజుల్లో స్వాధీనపు ఆడుమానం పెట్టి, పదిహేను వేల రూపాయలు కంపెంఫండ్డీకి తీసుకొనిపోయి, ఆబాకీ తీర్చలేక, చలమయ్యకు స్వాధీనమైన ఆస్తికి స్వస్తి చెప్పి ఊరుకున్నాడట. ఆయనగారి అనంతరం, చలమయ్యఅనంతరం ఆయనమైనరుకొడుకు వెంకటశివరావు మేజరయి, తన తండ్రి దుర్వ్యసనాలకు లోనయి, కుటుంబాస్తిని పాడుచేసినాడు కాబట్టి, చలమయ్యకు పెట్టిన అడుమానంగాని, ఆ బాకీలుగాని చెల్లవనీ, అందువల్ల చలమయ్య సదరు భూమిని దేవుడికి ధారాగ్రహీతంగా దానంచేసి ఇవ్వడానికి అధికారాలు లేవనీ, ఆస్తికంతా తనే ఉత్తరవారసుననీ లాపాయింట్లు వెదకి పాపరుదావా పడేశాడట! క్రింది కోర్టులో పాపరు ఖాయమైనదటగాని, ఇప్పుడు హైకోర్టులో అప్పీలులో ఉన్నదని అంటారు.

పాపరుదావా ఇట్లా ఉండగా, చలమానాయుడికి సపిండుడు రంగపనాయుడొకడు బయల్దేరి, చలమానాయుడుకు సంతతిలేదనీ, ఆయనఆస్తికి తను వారసుననీ, ఆయన దేవుడికి దస్తావేజు వ్రాయనే లేదనీ, అది ఫోర్జరీవ్యవహారమనీ, అసలు చలమానాయుడు ఏ సంవత్సరంలో చనిపోయినదీ రికార్డు మూలకంగా దాఖలాలులేవనీ, కాబట్టి ఆస్తి తనకు సంక్రమించాలిగాని అటు దేవుడికీ, ఇటు వెంకట శివరావుకీ చెందడాని కెంతమాత్రమూ వీలులేదనీ తానింకోదావా పడవేశాడట.

దావాఆస్తి పేచీలో పడి చెడిపోకుండా కోర్టువారు రిసీవరు అప్పాయింటుమెంటుచేసి ఇప్పటికి ఏడెనిమి దేళ్లక్రిందట ఆస్తి యావత్తూ ఆయనస్వాధీనం చేశారు.

రెడ్డిగారిపల్లెలో దేవుడుండడమేమిటి, తాను ఆగ్రామానికి పెద్దగా ఉండడమేమిటి, ఆస్తి కమ్మవారు అనుభవించడమేమిటి—భాగుండలేదని, రామిరెడ్డి తాను దేవుడికి ధర్మకర్తననీ, చలమయ్య వ్రాసిన దస్తావేజు చెల్లవలసినదేననీ, రిసీవరు అప్పాయింటుమెంటు కేవలం అక్రమంకాబట్టి ఆస్తిఅంతా తనకే స్వాధీనపెట్టవలసినదనీ హైకోర్టులో పిటిషన్ పెట్టాడట. అంతా కప్పలతక్కెడగా ఉన్నది వ్యవహారం.

పాపరుకు స్వంతంగా వ్యవహారం జరుపుకోడానికి శక్తిలేదు. అందువల్ల వెంకటశివరావు ఈవ్యవహారంలో రాఘవయ్యగారిని ఆశ్రయించి, ఆయనగనక పనిచేసి తన దావా గెలిపించినట్లయితే పాతికెకరాల భూమి యానాది సంఘానికి ఉచితంగా వ్రాసియిచ్చి, మిగిలిన పాతికెకరాలభూమీ తాను తీసుకొని తృప్తిపడతానని రాఘవయ్యగారి పేర చేజాబు వ్రాసియిచ్చాడట!

రాఘవయ్యగారు ఆజిల్లాలో పేరుబడ్డ సివిల్ క్రిమినల్ వకీలు. కాంగ్రెసులో చేరిపోయి, ముఖ్యంగా యానాదులనూ, హరిజనులనూ పైకితీసుకొని రావాలని ఆయన ఆశయం. కమ్మవారిపాలెంలో స్థాపించిన యానాదిసంఘం ఆయన స్థాపించినదే. అన్నివాదాలలో పాపరువాదం న్యాయమని ఆయనమనస్సుకి తోచి అతని తరఫున నిలబడి ఉచితంగా పని చేస్తున్నాడు రాఘవయ్యగారు.

చలమయ్య చనిపోయినతర్వాత ఆస్తి నా అన్న దిక్కులేక ఏడూ గాడూ అయిపోయింది. భూములు మంచివేగాని ఏమి లాభం, పదేళ్లుగా దానికి బండిఎరువు తోలి సత్తువచేసిన పాపాన్ని పోయినవారెవరూలేరు. నిరుడు సంవత్సరం ఆభూమి రిసీవరు దగ్గరనుండి కౌలుకు తీసుకొన్న కౌలుదారుకూడా చనిపోతే, సాగుచేసే దిక్కు లేక సగంభూమి బీడుగానే నిలిచిపోయింది.

ఈస్థితిలో సుబ్బులు కమ్మవారిపాలెం కాపరం వచ్చేసరికి రాఘవయ్యగారూ, రిసీవరూ, గ్రామస్థులూ కూడబలుక్కొని యానాది సంఘం తరఫున ఈ ఏభయ్యెకరాలూ సుబ్బులు సాగుచేసి ముక్తాకొలిచేటట్టూ, కౌల్లు అతనిపేర పుట్టించవలసినట్టూ ఏర్పాటు చేసి, భూమి అతగాడి స్వాధీనం చేసేశారు.

సుబ్బులు పేర కవుల్లు పుట్టి భూమి వాడి స్వాధీనం అయిందనేవరకు రామిరెడ్డికి ఒకవిధమైన సంతోషం కలిగి, తాను స్వంతంగా పిలిపించకుండా మధ్యవర్తులచేత, ఆభూమి తనకు లోపాయకారీగా స్వాధీనం పెట్టవలసిందనీ, సుబ్బులు పేర వ్రాయించుకొన్న కౌల్లు తన పేర ట్రాన్సుఫరు చేయించవలసినదనీ, లేక సుబ్బులే పంటపండించి ఆ కమ్మవారి కంటపడకుండా పండిన పంట ఏరుదాటించి రెడ్డిగారికి చేర్పించవలసినదనీ సుబ్బులుకు చెప్పిపంపించాడు. పట్టుదలకు ఒక్క ఏడు అయినా భూమి తన స్వాధీనానికి తెచ్చుకోవాలని రెడ్డిఆలోచన.

తాను రాఘవయ్యగారి బంటుననీ, ఇందులో తన ప్రమేయమేమీ లేదనీ, తన్నడగవద్దనీ చెప్పిపంపాడు సుబ్బులు.

సుబ్బులు పంపిన సమాధానం రెడ్డికి చుర్రుమనింది. అతను తలపెట్టిన కార్యమల్లా విఘ్నమే అవుతోంది. సుబ్బులుని మిలిటరీలోకి పంపాలనుకొన్నాడు: సాగలేదు. రమణికోసరం తపస్సు చేశాడు: ఫలించలేదు. కమ్మవారిపాలెం ఆస్తివిషయంలో సాయంచేయవలసినదని సుబ్బుల్ని నోరువిడిచి అడిగాడు - వాడు తోసిరాజన్నాడు. రెడ్డి ఔడుకరిచాడు. యీనాదివాణ్ణి అట్లా విడిచిపెట్టితే ఎట్లా?

"మీకు వెయ్యిరూపాయ లిస్తాను. ఒక తప్పుడు సారాయికేసు ఆసుబ్బడిమీద పెట్టి వాణ్ణి ఒక్కసారి పట్టుకొని, నాచేతి కందియ్యండి. ఈసాయం చేయండి- ఇంక ఇటువంటి కోరిక మిమ్మల్ని కోరను." అని ఆబ్కారీ ఇన్‌స్పెక్టరుదగ్గరకు వెళ్లి అడిగాడు రెడ్డి. లాభం లేకపోయింది.

౧౫

తెల్లవారింది. ఆరోజు సోమవారం. సుబ్బులూ, రమణీ నిద్రలేవలే దింకా. తలుపులు వేసి నిద్రపోతున్నారు. రమణితల్లి వాకిలి చిమ్ముతోంది. ముసలివాడు లేచి వేపచెట్టుక్రింద పళ్లుతోముకొంటున్నాడు.

చేతిలో లాఠీలూ, నెత్తిన ఎర్రటోపీలూ పెట్టుకొని, ఇద్దరు పోలీసుజవానులూ, సబిన్‌స్పెక్టరూ వాకిట్లోకి వచ్చి నిలబడి—

"సుబ్బ డెక్కడ" అని అడిగారు.

కమ్మవారిపాలెం మునసబూ, కరణం ఎడంగా నిలబడ్డారు.

"అమ్మా! రమణీ" అని పిలిచింది రమణితల్లి.

కళ్లు నులుముకొంటూ తలుపు తీసి, ఎర్రటోపీలు చూచి బెదురుకొన్నది రమణి. వెళ్లి మామను లేవగొట్టింది. మొలగుడ్డ బిగించుకొంటూ బయటికి వచ్చాడు సుబ్బులు. పోలీసులకు దణ్ణం పెట్టాడు.

"దణ్ణాని కేంగాని - నీమీద చోరీకేసు రిపోర్టు అయింది. నీమొలనున్న వెండిమొలతాడు నువ్వెక్కడ చోరీచేశావు?" అని వెళ్లి అతనిరెక్క పట్టుకొన్నారు పోలీసులు.

సుబ్బులు కర్థంగాలేదు. ఇప్పటికి సంవత్సరంగా తాను దానిని పెట్టుకునే ఉంటున్నాడు. అందరికీ తెలిసిన విషయమే.

"ఈమొలతాడు నాదేనండి" అన్నాడు సుబ్బులు.

"నువ్వు సంపాదించావు! స్టేషన్‌కు పద. పట్టుకోవోయ్." అని ఇన్‌స్పెక్టరు అనేసరికి, పోలీసు జవానులు అరెస్టుచేసి పట్టుకొన్నారు.

సుబ్బులు లోపలకు పోయి గుడ్డ వేసుకొని వచ్చాడు.

పోలీసు లింట్లోకి పోయి ఏమేమో సోదాచేసుకొన్నారు. ఇంకేమీ దొరకలేదు.

"మా మామమీద కేసుపెట్టిం దెవరండి?" అని అడిగింది రమణి.

"సొత్తు పోగొట్టుకొన్నవారు."

"ఆయనపేరండి?"

"రావుసాహేబు పల్లపోతు రామిరెడ్డీ, ఆయన మేనమామ కొడుకు అయ్యపరెడ్డీని."

"ఏమని వారు పెట్టిన కేసు?"

"అయ్యపరెడ్డీ, రామిరెడ్డీ రెడ్డిగారి పల్లెలో నిద్రపోతుండగా మొన్నటిరాత్రి సుబ్బడు ఇంట్లో ప్రవేశించి, అయ్యపరెడ్డిమొలనున్న వెండిబిళ్లల మొలతాడు చోరీగాతీసుకొనిపోతుండగా వాళ్ళిద్దరూ చూశామని."

"చిత్తముండి." అన్నది రమణి.

సుబ్బులు నవ్వుకొన్నాడు. ముసలివాడూ, ముసలిదీ గొల్లుమన్నారు. రమణి వాళ్ల నోళ్లు నొక్కింది.

పోలీసులు సుబ్బుల్ని తీసుకొనిపోయినారు. పోలీసుస్టేషన్‌కు పోకుండా రెడ్డిగారి పల్లెలో రామిరెడ్డి కొబ్బరితోటలో, లక్ష్మమ్మ సుబ్బులుకి కట్టించిన యింటికి తీసుకొనిపోయినారు. ఊళ్లో జనం పోగయితే పోలీసులు తరిమివేసినారు. రెడ్డీ, ఇన్‌స్పెక్టరూ లోపలికి వెళ్లారు.

"వచ్చావుటరా సుబ్బా!" అని అడిగాడు రామిరెడ్డి. సుబ్బులు దణ్ణం పెట్టి ఊరకున్నాడు.

"ఇంతట నయినా చెడిపోక, ఆ దేవుడి మాన్యం రామిరెడ్డికి అప్పచెప్పు." అన్నాడు ఇన్‌స్పెక్టరు.

సుబ్బులు పలకలేదు.

"రామిరెడ్డి నీకు చేసిన మహోపకారానికి ఇప్పుడు ఈమాత్రం సాయం నీవు చేయలేవూ? రెడ్డి పేర దస్తావేజు వ్రాయించి పొలం స్వాధీనం చెయ్యి. ఆతర్వాత కమ్మవారున్నారు. రెడ్డి ఉన్నాడు. కోర్టులున్నవి." అన్నాడు పోలీసుఇన్‌స్పెక్టరు.

సుబ్బులు పలకలేదు.

"చెరుకా బెల్లం పెట్టమంటే పెట్టుతుందండీ, దాన్ని గానుగలో పెట్టి మరతిప్పితే రసం కారుస్తుంది." అన్నాడు రామిరెడ్డి.

"అంతపనీ జరగవలసిందేనా" అన్నాడు ఇన్‌స్పెక్టరు.

రామిరెడ్డిచేతిలో పేముబెత్తం. పోలీసుచేతిలో లాఠీ కఱ్ఱ! జన్మ ఎత్తినందుకు సార్థకం అయిపోయింది వాటి జన్మ. సుబ్బులు శరీరం వప్పజెప్పి ఊరకున్నాడు. అధికార్లిద్దరూ చెరిసగం పంచుకొన్నారు: పందిని బాదినట్లు బాది విడిపించారు.

ఇద్దరూ కాఫీ తీసుకొని, గుఱ్ఱబ్బండిమీద వెళ్లిపోతే వెనక పోలీసుజవానులు సుబ్బులుని అరదండాలు వేసి తీసుకొనిపోయినారు.

సుబ్బులుకు మంటలెత్తిపోతోంది. శరీరం రక్తపింజర పాములా ఎఱ్ఱగా తాటలు తేలిపోయింది.

లక్ష్మమ్మని ఒక్కసారి తలుచుకొని కళ్లనీరు నింపాడు సుబ్బులు. ఆమె కోడల్నీ, మనమల్నీ తీసుకొని, రామిరెడ్డి అత్తగారింటికి వెళ్లినది; ఊళ్ళో లేదని అక్కడ చేరినవారిలో ఒకరు చెప్పారు సుబ్బులుకు.

ఆ తీసుకొనిపోవడం ఎకాఎకీని డిప్టీ కలెక్టరుగారి కోర్టుకు తీసుకొనిపోయి, సుబ్బులుమీద కేసు పెట్టారు. వంటిమీది దెబ్బలు కనిపించకుండా గుడ్డ కప్పుకొన్నాడు సుబ్బులు.

తన పెనిమిటి నట్లా పోలీసులు తీసుకొనిపోయినవెంటనే రమణి, కాంగ్రెసు నాయకులను తీసుకొని, రాఘవయ్యగారి దగ్గరకు పోయింది. రాఘవయ్యగారు సుబ్బులు తరఫున కోర్టులో హాజరయ్యారు.

మొదటి సాక్షి రామిరెడ్డీ, రెండో సాక్షి అయ్యపరెడ్డీ బోనెక్కి, దేవుని ఎదుట ప్రమాణం చేసి అంతా నిజం చెప్పుతామని ప్రమాణంచేశారు. ఆరాత్రి వాళ్లిద్దరూ రెడ్డిగారి పల్లెలో నిద్రపోతుండగా, ముద్దాయి ఇల్లు తాళం పగలగొట్టి లోపల ప్రవేశించి అయ్యపరెడ్డి నడుముకు పెట్టుకున్న వెండిబిళ్లల మొలతాడు తీసుకొనిపోతుండగా మేము చూచినామని ఇద్దరూ సాక్ష్యం చెప్పారు. ముద్దాయి తీసుకొనిపోయిన మొలతాడు ఇదేనని రుజువుచేశారు సాక్షులిద్దరూను.

కమ్మవారిపాలెం మునసబు కరణాల సమక్షంలో ముద్దాయివద్ద చోరీసొత్తు పట్టుపరచుకొన్నామనీ, నేరంచేసిన మాట నిజమేనని ముద్దాయి పోలీసు

విచారణలో పెద్దమనుష్యుల ఎదుట ఒప్పుకొన్నా డనీ పోలీసుఆఫీసరు సాక్ష్యం చెప్పాడు.

కోర్టువారు సాక్ష్యం అంతా వ్రాసుకొన్నారు. నీవేమి చెప్పతావని ముద్దాయి నడిగారు. నాకేమీ తెలియదన్నాడు ముద్దాయి.

"పోలీసు తెచ్చిన సాక్ష్యం బలంగా ఉన్నం దున నీవు నేరంచేసినట్టు మేము నమ్ముతున్నాం: నీతరఫున ఉత్తరసాక్షు లున్నారా?" అని అడిగారు కోర్టువారు.

"నాకు ఒక్క లక్ష్మమ్మ తప్ప ఇంకెవ్వరూ సాక్షులు లే"రని చెప్పాడు ముద్దాయి.

కోర్టువారు లక్ష్మమ్మని విచారించడానికి కేసు వాయిదా వేశారు.

౧౬

లోకంనోరు మూయడానికి మూకుడున్నదా? లక్ష్మమ్మ కోడల్నీ, మనమల్నీ తీసుకొని యింటికి వచ్చే రావడంతోటే ఊరంతా అట్టుడికినట్టుడికి పోతోంది. రమణిని రెడ్డి చెయ్యిపట్టుకొని లాగిన విషయం, సుబ్బులుని మిలిటరీకి పంపడానికి చేసిన ప్రయత్నాలూ, సుబ్బులుమీద కేసుపెట్టడం, దొడ్లో చావగొట్టడం, జెయిల్లో పెట్టడం - అన్నీ ఆమె చెవిలో పడ్డవి. ఆమె ఏమి చేయగలదు? తన కొడుకు చివరికి రాక్షసు డయిపోయినాడు.

జెయిల్లో ఉన్న సుబ్బు లామెకళ్లల్లో మెదిలే వరకు ఆమెకు దుఃఖం వచ్చి కుంపటిముందు కూర్చుని ముక్కుతుడుచుకొంటోంది. "అమ్మా! ఆకలవు తోంది. నీచేత్తో ఇంతఅన్నం పెట్టమ్మా." అని సుబ్బు లడుగుతోంటే ఆమెగర్భం తరుక్కొని పోతోంది.

"మీరు పెద్దవారు, కంట నీరు పెట్టకం డత్తయ్యా" అని రమణి ఆమెకన్నీరు తుడిచి, పాదాలు ఒత్తుతోంది.

తన కడుపున ఆ రామిరెడ్డికిబదులు సుబ్బులే పుట్టకూడదూ? అరవయ్యేళ్లు వచ్చిన తర్వాత కొడుకు తన ఎదురొమ్ముమీద కుంపటి తీసుకొనివచ్చి పెట్టాడు. ఇంతలో కొడుకువచ్చి—

"అమ్మా, అట్లా కూర్చున్నావేమి?" అని అడి గాడు. లక్ష్మమ్మ చీదరించుకొన్నది.

"ఆ యానాదివాడు చూశావుగదూ: పెద్దఇంటి వాళ్లం - నిన్ను రచ్చకెక్కించాలని కోర్టులో నిన్ను సాక్ష్యం వేసుకొన్నాడు."

"నన్నా?"

"నిన్నే."

"సాక్ష్యమా?"

"అవును."

"ఏమని?"

"ఏమో?"

లక్ష్మమ్మ పలకలేదు.

"అమ్మా! ఆడదాన్ని నిన్ను వాడు సాక్ష్యం వేసుకొని అవమానపరచవచ్చా?"

లక్ష్మమ్మ తల వంచుకొని కూర్చున్నది.

"వాడి కసలు ఈకేసులో సాక్ష్యం ఎందు కమ్మా, చెప్పూ. నేను పోలీసువారికి సహాయపడి రికార్డు అంతా మనకి అనుకూలంగా సృష్టించిపెట్టాను. ఏదో తెలియకచేశానని కోర్టులో వాడు నేరం ఒప్పు కొంటే తీరిపోదూ? కోర్టువారు పదో, ఇరవయ్యో జుల్మానా వేస్తే ఆపైకం నేనే కట్టి వాణ్ని విడిపించు కొని రాకపోయానా?" అన్నాడు రామిరెడ్డి.

కొడుకుకళ్లల్లో వికారంగా చూచింది లక్ష్మమ్మ.

రామిరెడ్డి కర్థంగాలేదు ఆమెచూపుల్లోని అర్థం.

౧౭

యానాదివాడి కేసులో లక్ష్మమ్మ సాక్ష్యం చెప్పతుందని ఆనాడు జనం తండాలు తండాలుగా వచ్చిపడ్డారు. లక్ష్మమ్మను ముద్దాయి సాక్ష్యం వేసుకోవడం దేనికో ఎవ్వరికీ అర్థంకాలేదు. చోరీ సొత్తు ప్రత్యక్షంగా ముద్దాయిదగ్గర దొరకనే దొరికింది.

చోరీచేస్తుండగా స్పష్టంగా చూచినట్లు రావుసాహేబూ, అయ్యపరెడ్డీ చెప్పనేచెప్పారు. వాళ్లు అబద్ధ మాడడానికి కారణమేమిటి? లక్ష్మమ్మ ముసలిది - ఏమి చెప్పగలదు కోర్టులో? సుబ్బులుకు రెండేళ్లు శిక్షతప్పదు. అందులో డిస్ట్రిక్టు కలెక్టరు చండ ప్రచండుడు. శిక్షానంతరం వాణ్ణి దొంగయానాదిగా కేడీలలో చేర్చి, రామిరెడ్డి గ్రామమునసబు అయినందున, ఆ కేడీమీద అధికారం యిచ్చి, వాణ్ణి ఆయనగారి స్వాధీనంచేస్తారు. ఇక సుబ్బులూ, రమణీ రామిరెడ్డి చెప్పుక్రింద తేలుఅయిపోతారు.— రామిరెడ్డి పొంగిపోతున్నాడు.

ముందు లక్ష్మమ్మని బోనెక్కించారు. ప్రమాణం చేయించారు. ఆమెఎదురుగా పోలీసుల నడుమ సుబ్బులు. ఒకరి నొకరు చూచుకొని కళ్లనీళ్లు పెట్టుకొన్నారు.

రాఘవయ్యగారు కుర్చీమీద కూర్చుంటే ఆయనవెనకనే నిలబడింది రమణి. ఎదురుగా పోలీసు ఇన్‌స్పెక్టరు. ఆయనప్రక్క రావుసాహేబు రామిరెడ్డీ, ఆయనప్రక్క అయ్యపరెడ్డీని.

ముద్దాయి చోరీచేసిన వెండిబిళ్లల మొలతాడు కోర్టువారు తెప్పించి బల్లమీద పెట్టారు.

రాఘవయ్యగారు లేచి—

"అమ్మా!" అని పిలిచారు.

"అయ్యా!" అన్నది లక్ష్మమ్మ.

"రామిరెడ్డి నీకొడుకా అమ్మా?"

"ఆ! నాకడుపునే పడ్డాడండి."

"ముద్దాయి నెరుగుదువా?"

"అయిదోఏడు అప్పటినుండి వాణ్ణి సాకానండి."

"వాని భార్య రమణి నెరుగుదువా?"

"అది నా రెండో కోడలండి."

"ముద్దాయికి నీవు వెండిబిళ్ళల మొలత్రాడు చేయించిపెట్టావా?"

"పెట్టానండి."

"ఎన్నాళ్లయిందీ?"

"సంవత్సరం అయిందండి."

"ఎందుకుగాను చేయించిపెట్టావు?"

"నిరుడు సంవత్సరం నేను గోదావరి పుష్కరాలకు కోటిలింగాలదగ్గర స్నానంచేస్తుంటే కాలుజారి గోదావరిలో పడి కొట్టుకొనిపోయాను. సుబ్బులు అంత గోదావరిలోనూ దూకి ఈదుకొనివచ్చి నన్ను గట్టునచేర్చాడు. నాకు వొళ్లు స్మారకం తెలియలేదు. సుబ్బులు నన్ను ఇంటికి తీసుకొనివచ్చిన తర్వాత నెల్లాళ్లు ఖాయలాపడ్డాను. నా కొడుకు రామిరెడ్డి సాలిమనిషిని తీసుకొని బెంగుళూరులో ఉంటే మీఅమ్మకి ప్రాణంమీదికి వచ్చిందని మూడు టెలిగ్రాము లిచ్చినా అతడు ఇంటికి రాలేదు. సుబ్బులు నన్ను బ్రదికించి నాకు చేసిన చాకిరీ నేను మరచిపోలేక సంతోషం కొద్దీ, నూటఏభయి రూపాయలు పెట్టి మొలతాడు చేయించిపెట్టాను. ఎన్ని చేయించిపెట్టినా వాడి ఋణం నేను తీర్చుకోగలనాండి?" అన్నది లక్ష్మమ్మ.

"ఆ మొలతాడు ఇదేనా?"

"ఇదేనండి."

లక్ష్మమ్మను బోను దిగుమన్నారు కోర్టువారు.

సుబ్బులు నిర్దోషి అని నిరూపిస్తూ, అబద్ధపు కేసు బనాయించినందుకు రామిరెడ్డినీ, అయ్యపరెడ్డినీ అరెస్టు చేసి కోర్టులో పెట్టించారు కోర్టువారు.

కోర్టువా రిచ్చిన మొలత్రాడు కళ్ళకద్దుకొని, కోర్టువారికి నమస్కరించి, లక్ష్మమ్మపాదాలకు సాగిలబడ్డాడు సుబ్బులు.

"అత్తా" అని నమస్కరించింది రమణి.

"నా తండ్రి! నీవే నా కొడుకువు. ఇదే నాకోడలు. ఇంక నేను రెడ్డిగారిపల్లె గడ్డ తొక్కను. నీవద్దనే యానాది సంఘంలో చేరి, పతితులకు సేవ చేస్తాను. పదండి." అన్నది లక్ష్మమ్మ.

గూడువిప్పిన మోటారులో లక్ష్మమ్మని నడుంగా కూర్చోబెట్టి, ఆమె కిరుప్రక్కలా సుబ్బులిన్నీ, రమణినీ, రాఘవయ్యగారినీ కూర్చోబెట్టి, మెడలో పూలమాలలు వేసి మేళతాళాలతో "జే! యానాది సంఘాలకు జే! హరిజనులకు జే! కూలీలకు జే!" అని అరుస్తూ కమ్మవారిపాలెం తీసుకొనిపోయారు-ఆవూరి కమ్మవారూ, యానాదులూ, హరిజనులూనూ.